

Hvordan man *ikke* skal skrive historie:

Lukian som historiografi- og litteraturkritiker¹

af Adam Schwartz

1. Lukian og den anden sofistisk

I romersk kejsertid var skriftligheden for alvor slået igennem i den græske kultur. Man skrev som rasende: bøger i både bogrulleformat og det nye codexformat blev skrevet og cirkulerede frit; og nogle af disse værker blev så igen læst, kommenteret, diskuteret, annoteret og oversat. De græske byer, der forlængst var blevet indlemmet i Romerriget, bugnede af indskrifter på sten; og dekreter, æresbevisninger, donationer, mindeindskrifter og i det hele taget alle tænkelige typer indskrifter gjorde pladsen trang i det offentlige rum. I det omfangsrige kejserlige statsapparat var der et omfattende kancelli, der helt overvejende var travlt beskæftiget med at varetage rundsendingen af officielle edikter, meddelelser, ordrer og breve m.m.²

På trods af den fuldførte overgang til en helt igennem læsende og skrivende kultur spillede det talte ord og 'performance'-kulturen stadig en enorm rolle. Det sceniske drama var stadig populært, og det samme gjaldt koncerter, mimespil og religiøse fester med indslag af sang, musik og dans. Kejser Nero fik som bekendt endda den tvivlsomme idé at optræde som sanger og tragedieskuespiller ved de olympiske og pythiske lege i år 67 — nye discipliner indført af kejseren selv ved legene, som han i øvrigt havde fået udskudt med to år, så de kunne passe sammen med hans rundrejse i Grækenland.³ Og ikke mindst var der sofisterner: professionelle talere, der causerede offentligt om snart sagt alle tænkelige emner og optrådte for store publikumsskarer, hvori deres kolleger og konkurrenter ofte også sad. De tilhørte samtidens absolutte intellektuelle elite, og konkurrencen imellem dem var overordentligt tilspidset. Det er måske ikke så sært, når man tænker på, at sofister ofte kom til at beklæde eftertragtede og højtplace-

-
1. Denne artikel udspringer af et foredrag afholdt ved studenterforeningen Phrontisteriums seminar "Litteraturens ekko", afholdt 11.-12. marts 2011. Jeg vil gerne takke Phrontisterium for invitationen til at deltage.
 2. Harris (1989) 197-233.
 3. Dio Cass. 63.14; Suet. *Nero* 23-24.

rede stillinger: Dion Chrysostomos fungerede flere gange som officiel gesandt for sin by, Prusa, og opnåede af kejser Trajan, at byen måtte udvide sit råd, selv slå mønt, og at der blev investeret kraftigt i lokalt byggeri. Sofisten Polemon modtog store hædersbevisninger fra Smyrna for sin virksomhed for den: ved én lejlighed opnåede han f.eks., at byen blev tilstået 10 mio. drachmer af kejser Hadrian.⁴ På samme måde oprettedes der adskillige kejserlige 'professorater' eller lærestole i retorik, og disse poster var umådeligt eftertragtede blandt professionelle sofister.⁵

Blandt disse sofister finder vi som nævnt farverige skikkelser som Dion Chrysostomos fra Prusa i Bithynien, Polemon fra Laodikeia, Favorinus fra Arles, Herodes Atticus, og altså også Lukian fra Samosata ved Eufkrat,⁶ den administrative hovedby i det tidligere kongerige Commagene i den romerske provins Syria i, hvad der i dag er Tyrkiet. Han levede fra ca. 120⁷ til engang efter 180 og altså under i hvert fald tre romerske kejsere: Hadrian, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, og muligvis også kortvarigt under Commodus (180-192).⁸

Vi ved ikke ret meget om ham: bortset fra en enkelt sætning hos Galen er der ingen samtidige, der omtaler ham, og ægtheden af denne sætning er endda stærkt omdiskuteret.⁹ Vi kan dog stykke lidt sammen fra de i alt 86 værker, der er overleveret under hans navn. På trods af sin syriske herkomst og accent¹⁰ (hans modersmål var muligvis aramæisk¹¹), som han selv gør grin med, gennemgik han tilsyneladende tidens standarduddannelse med dens kraftige ballast af retorik. Det er svært at sige, om han slog ind på en decideret karriere som professionel sofist; i hvert fald har Philostratos ikke inkluderet ham i sine ellers ofte underholdende portrætter af sofister fra denne periode. I sine unge år har Lukian imidlertid tilsyneladende været aktiv som advokat,

4. Philostr. *VS* 531.

5. Suet. *Vesp.* 18, 45; Marrou (1965⁶) 436-37; Russell (1983) 74.

6. Luc. *Hist. conscr.* 24, *Pisc.* 19.

7. *Suda* s.v. Λουκιανός: γέγονε δὲ ἐπὶ τοῦ Καίσαρος Τραιανοῦ καὶ ἐπέκεινα. *Suda*-lemmaet er i øvrigt umådelig fjendtligt indstillet over for Lukian pga. hans gøren grin, nærmest i en bisætning, med de kristne, der var en bizar, lille sekt på hans tid: se Luc. *Peregr.* 11-16.

8. Se også Baldwin (1973) 18.

9. Sætningen er ikke engang bevaret på græsk, men findes citeret hos den arabiske lærde Hunayn ibn Ishāq (der gengiver Lukian som 'Lūqiyānus'); se en oversættelse af passagen hos Strohmaier (1976) 118.

10. Luc. *Bis acc.* 27; *Pseudol.* 1; *Ind.* 4; *Vit. auct.* 10; *Merc.* 24.

11. Se dog Luc. *Somm.* 8.

nok hovedsagelig i Antiochia og Tarsus, og siden rejst som forelæser i Lilleasien, Gallien og Athen.¹² Som ca. 40-årig opgav han efter eget udsagn en aktiv karriere som juridisk retor¹³ og vendte sig mod litteraturen. Senere i livet opnåede han et mindre administrativt embede i Ægypten, hvor han arbejdede for provinspræfektoren.¹⁴ I essayet *Alexander* omtales Marcus Aurelius som død: det skete i 180, så Lukian må altså have overlevet ham.¹⁵

En af de ting, man først mærker i forbindelse med tekster fra denne såkaldte anden sofistik,¹⁶ er et stærkt fokus på en fjern og gloriøs fortid. Denne fortid er vagt defineret i forhold til både tid og sted; men det er især den græske storhedstid i det femte og fjerde århundrede f.Kr., der giver kolorit og tjener som bagtæppe for sofisternes historiske deklamationer. Donald Russell har træffende kaldt denne fiktive verden for 'Sophistopolis':¹⁷ altid sløret og halvvejs fiktiv og uvirkelig er den et temmelig melodramatisk sted, hvor helte fra Marathon, tyranmordere og voldtagne jomfruer færdes side om side med Sokrates, Alexander den Store og Themistokles. Det er en udefinérbar blanding af en hellenistisk *polis* og et underligt tidløst Athen, uden nogle særlige ydre kendetegn. Dette sværmeri for fordums storhed kommer samtidig helt konkret til udtryk i den højstatus, som de arkaiske og klassiske forbilleder havde i samtidens intellektuelle liv, og det mærkes også i *Hvordan man skal skrive historie*.

Dette forhold til en strålende fortid er derfor også en væsentlig del af baggrunden for mange af Lukians værker, der for fleres vedkommende kan inddeles i hans samtids gængse, retoriske genrer. Der er *meletai* eller 'øvelsestaler', hvad enten det nu er fiktive retstaler eller fiktive politiske taler (som f.eks. *Phalaris*, en fiktiv forsvarstale afholdt på tyrannens vegne til borgerne i Akragas, hvem han ønsker at forære den berygtede bronzetyr). Der er *logoi epideiktikai* eller showprægede lejlighedstaler; og her kan man

12. Luc. *Bis acc.* 27, *Ap.* 15, *Her.* 15. Se også Baldwin (1973) 10: "The fact that success came in Gaul, well outside the main centres of sophistic activity, may indicate that he found little room at the top in the professionally crowded centres of the East, and so opted for the status of big fish in a smaller pond, which he hoped would be temporary."

13. Luc. *Bis acc.* 32, *Pisc.* 25.

14. Luc. *Apol.* 12 (og *passim*).

15. Luc. *Alex.* 48.

16. Om indholdet af dette frustrerende omstridte og derfor uklart definerede begreb, lanceret af Philostratos (*VS* 480-81), se f.eks. Swain (1996) 1-6; Whitmarsh (2001); Anderson (1993).

17. Russell (1983) 21-40.

nævne hans *Fluen*, der samtidig er et *enkōmion*: en (festligt paradoksal) lovprisning af noget ellers totalt foragtet.¹⁸ Hér bliver myten om, at døde fluer kan genoplives af asken fra andre fluer, til en fiks metafor for den platoniske sjæls udødelighed — altså fluens sjæl. En tredje type er indledningstalen (*prolalia*), som er en kortere og relativt uformel tale, beregnet til at gå forud for en egentlig offentlig deklamation. Af sådanne har vi 11 fra Lukians hånd. Uden for den deciderede retorik-katalog er der også korte, satiriske dialoger; en genre hvor Lukian er virtuos som ingen anden. Og så er der ting som *Hvordan man skal skrive historie*, der ikke er så ligetil at klassificere.

2. *Hvordan man skal skrive historie: genre og struktur*

Den ret korte tekst kan måske bedst betegnes som et essay, for selvom den formelt er udformet som et brev, er der efter al sandsynlighed tale om en litterær fiktion. Dens formål er angiveligt at give gode og ærligt mente råd til folk, der har tænkt sig at binde an med at skrive samtidshistorie. Og det gør den da også; men som man kan vente sig det af en inkarneret satiriker som Lukian, er fokus i lige så høj grad på de utrolige smagløsheder og overdrivelser, som dårlige wannabe-historikere slynger om sig med, og som han nådesløst, og med slet skjult fryd, udleverer til publikums spot og spe. I så henseende læner værket sig op ad den uhyre onskabsfulde *En sandfærdig historie*, der fortæller ekstremt fantasifulde rejseskrøner af et temmelig Münchhausensk format i en åbenlys satire over nogle af de mere ukritiske historieforfattere og geografer som f.eks. Herodot, Ktesias, Megasthenes og Antonius Diogenes.¹⁹

I det andet århundrede e.Kr. var der forsåvidt ingen mangel på historieskrivning, hverken på partikulær- og universalhistorie. Skribenter som Appian og Dio Cassius fokuserede eksplicit på en romanocentrisk tilgang til verdenshistorien, medens en del græske forfattere simpelthen lod verdenshistorien ende med Alexander den Stores

18. Det er tænkeligt, at Lukian her tillader sig diskret at håne et uomgængeligt element i sit eget liv, for *enkōmia* var centrale for sofister og skribenter i det romerske kejserrige. På samme måde skrev Favorinus nemlig lovtaler over feberen og Thersites, og Fronto over røg og støv: se Pease (1926).

19. Luc. *Ver. hist.* 1; Georgiadou & Larmour (1998) 28-40; Schwartz (2006a). Hele teksten er oversat i Schwartz (2006b). Cf. *Philops.* 2, hvor Herodot og Ktesias igen bliver hængt ud som løgnhalse.

erobringer og lod, som om Rom aldrig havde været til.²⁰ Denne type forfattere kan eksemplificeres ved Kephalion²¹ og Jason fra Argos.²² En sådan insisteren på retrospektion stemmer udmærket overens med den tidligere omtalte uforbederlige sværmen for grækernes glørværdige fortid og kan også være et resultat af grækernes forsøg på at hævde og opretholde deres egen kulturelle identitet over for romerne. Og der var også dem, der forsøgte at mediere og forene de to verdenssyn, som f.eks. Plutarch gjorde det i sine dobbeltbiografier af store romerske og græske historiske personligheder, og Dion Chrysostomos' anstrengelser i samme retning.

Herudover blev der også skrevet samtidshistorie, hvad der netop er Lukians skydeskive i denne tekst. De samtidige, romerske militærkampagner i Partherriget satte gang i nationalistiske følelser og krigsbegejstring og blev åbenbart fulgt med stor interesse, også i de græske dele af Romerriget, og det gav sig blandt andet udslag i, at mange mennesker gav sig til at skrive samtidshistoriske værker om krigen — med vekslende held. Korinth spiller en vis rolle i teksten; og Lukian må således have opholdt sig i byen på omtrent dette tidspunkt, eftersom han selv nævner, at han har hørt indtil flere oplæsninger af de respektive forfattere dér — selvom teksten jo godt kan være skrevet senere med støtte fra noter.²³ Den normale måde at offentliggøre sine skrifter på i romersk kejsertid var netop ved at prøveoplæse stykker heraf for et indbudt publikum,²⁴ og her har Lukian altså været med ved flere lejligheder.

Stykkets kompositionsdato skal nok henlægges til slutningen af eller kort efter partherkrigene, ca. 161-66 e.Kr. I hvert fald har vi en *terminus post quem* i beskrivelsen af en koppe-epidemi blandt de romerske tropper, der fandt sted under belejringen af Seleukia i 166; og et andet sted ser Lukian frem til en længe ventet triumfafhøvelse, der må formodes at skulle afholdes inden alt for længe.²⁵

20. Samosata var hovedkvarter for en romersk legion (Legio XVI Flavia Firma) og et knudepunkt for flere militærveje, hvorfor Lukian må have haft et vist kendskab til latin. Det kan man dog ikke gætte ud fra hans produktion: det er kun en enkelt gang, i *Laps.* 13, at han indrømmer noget kendskab til sproget.

21. *FGrHist* 96.

22. *FGrHist* 94.

23. *Luc. Hist. conscr.* 17, 29; cf. Macleod (1991) 285.

24. *Tac. Dial.* 3; *Sen. De contr.* 4 praef. 2; *Plut. Mor.* 711a-13f; *Plin. Ep.* 1.15.2; Harris (1989) 266-67.

25. *Luc. Hist. conscrib.* 15, 31.

Lukian kalder selv stykket for en *parainesis*, altså en 'opmuntringstale', og han kommer med *hypothēkai* eller anvisninger.²⁶ Den samme struktur med først kritik og så opbyggelige råd findes også i f.eks. *Om dans* og *Anacharsis*. Det hele har en udpræget litterær karakter: der hersker en gennemgående let tone med mange litterære allusioner og citater, anekdoter, spøgende sammenligninger, livlig polemik osv. Der forekommer hyppig brug af jeg-former,²⁷ direkte tale,²⁸ retoriske spørgsmål og udråb,²⁹ og der bliver givet *dagsaktuelle* eksempler på historieskrivning, hvilket er en markant forskel fra andre græske, litteraturkritikere som f.eks. Dionysios fra Halikarnassos eller Pseudo-Demetrios, der begge netop udelukkende beskæftiger sig med kanoniske forfattere fra hellenistisk og især klassisk tid.

Det direkte, litterære forlæg er *diatriben*; en genre, hvis oprindelse vi ikke kender. Demetrios fra Phaleron³⁰ sagdes at være den litterære prosadiatribes ophavsmand. Om diatriben gælder, at den skal være mundtlig (eller være skrevet af efter et mundtligt forlæg). Den skal egentlig leveres af kyniske/stoiske filosoffer til folkemængder på gaden, og den skal indeholde filosofisk-moralske formaninger, koncentreret om et enkelt tema. Typisk former den sig som et angreb på et eller andet fejlgreb eller en 'synd', om man vil, i en livlig, hverdagsagtig og farverig stil. Diatriben betragtes faktisk som den hedenske version af en prædiken, og den er som sådan forlæg for Paulus, kendt fra Det nye Testamente.³¹ Der *kan* være en fiktiv samtalepartner og et vist mål af argumentation, men det er ikke nødvendigt. Men der er til gengæld uvægerligt en skydeskive, som løjerne går ud over. Dion Chrysostomos, der levede en generation før Lukian, kender også udmærket genren og beskriver den som en del af en etableret tradition.³² Væsentlige ingredienser er *spoudogeloion* (alvor blandet med spøg); og efter Dions recept kan man også frit anvende myte- og historiestof og inddrage dagsaktuelle navne i irettesættelsesdelen (*castigatio*). Også Cicero beskæftigede sig tidligere med

26. Luc. *Hist. conscrib.* 5.

27. Luc. *Hist. conscrib.* 14, 15, 16, 17.

28. Luc. *Hist. conscrib.* 14, 15, 23.

29. Luc. *Hist. conscrib.* 14, 26, 15.

30. Stob. *Flor.* 8.20

31. Om diatribens karakteristika, se Demetr. *Eloc.* 163, 259-61.

32. Dio Chrys. *Or.* 55.9, 55.12, 66; Luc. *Hist. Conscr.* 23, 39, 42, 47, 54, 58, 60.

diatriben, som han kalder *plenae disputationis delectationes*, altså underholdning, der rummer megen argumentation i sig.³³

Hvordan man skal skrive historie står således diatriben nærmere end f.eks. retoriske læreeksempler eller egentlige stridsskrifter. Alene skriftets fyndighed og korthed taler for denne definition; men også den konstant afvekslende stil og de mange, afvekslende *topoi* peger i denne retning — og navnlig forudsætter det, at publikum på forhånd er velinformeret om litteratur og retorik, at de altså er dannede mennesker.

De erklærede litterære forbilleder i teksten er de tre store, klassiske historikere, Herodot, Xenophon og især Thukydid.³⁴ Det skal i den forbindelse nævnes, at der foreligger et underholdende, lille skrift fra Lukians hånd med titlen *Om den syriske gudinde*, som er en perfekt gennemført pastiche på både Herodots skrivestil (på mønstergyldigt ionisk, naturligvis) og på hans etnologiske metode. I *Hvordan man skal skrive historie* er det dog fremfor alt Thukydid, der er det erklærede stilikon. Det bliver tydeligt straks fra starten: den metodiske, grundige beskrivelse af sygdomsforløbet hos abderiterne, der er grebet af en skrækkelig teaterfeber, er en tydelig allusion til Thukydid's med rette berømte skildring af den epidemi, der hærgede Athen i 430 f.Kr, og på samme måde er udgangsreplikken i kapitel 63 en reference til Thukydid's nok berømteste sætning — hans programerklæring, hvor han giver afkald på øjeblikkelig popularitet til gengæld for evig aktualitet.³⁵

Også i Lukians øvrige produktion er der tit muntre allusioner til Thukydid. I hans lille, syrede science-fiction-roman *En sandfærdig historie* er der f.eks. henvisninger til søslag, traktater og forskelligt andet, der er løftet direkte ud af Thukydid;³⁶ og på samme måde går Lukians hudfletning af dårlige historieforfattere i kritikdelen allerhårdest ud over deciderede Thukydid-imitatorer.³⁷ Dette er på den ene side udtryk for den særegne sværmen for og imitation (*mimēsis*) af det, man opfattede som de gode, gamle dage, som vi allerede har set. På den anden side, og måske endnu vigtigere, er det et

33. Cic. *Tusc.* 3.34.81.

34. På trods af spændvidden af Lukians mange allusioner og citater er der ikke enighed om, i hvor høj grad Lukian også var fortrolig med sine litterære forbilleder. For en noget skeptisk tilgang, se Andersens artikel fra 1959 med den sigende titel "Lucian's Classics: some Shortcuts to Culture."

35. Thuc. 2.49; 1.22.4.

36. Luc. *Ver.* 1.12, 1.17, 1.19-21, 1.36-37; se endvidere *Philops.* 6.

37. Luc. *Hist. conscrib.* 15, 19, 26.

klart udtryk for den generelle værdsættelse af den gamle attiske dialekt, der i det første århundrede f.Kr. fulgte som en reaktion på det overlæssede asiatiske stilideal (og siden fik en renaissance omkring Augustus' tid).³⁸ I denne litterære strømning havde den ærke-attiske Thukydides derfor nærmest status af værnehelgen; og snart sagt alle dens litterære koryfæer bekendte deres troskab til dette stilideal.³⁹ Og endda fik atticismen og dermed Thukydides-begejstringen en yderligere opblomstring på Lukians tid, altså i 100-tallet e.Kr., som det f.eks. tydeligt kan ses af Ailios Aristeides' besynderlige showtaler.⁴⁰ Atticismen fik samtidens intellektuelle til at skrive på et litterært sprog, der ikke havde været talt i flere hundrede år, og Lukian selv er måske nok en af de allersikreste attiske stilister (omend slet ikke så puristisk): man nøjedes ikke bare med at længes efter tabte tiders Sophistopolis, man forsøgte aktivt igennem sproget at reetablere den.

Det er til gengæld påfaldende, at historikeren Polybios glimrer ved sit totale fravær i anegalleriet. Det er så meget mere påfaldende, som der igennem hele Polybios' værk faktisk er strøet mange passager med historiografisk kritik og betragtninger over historiens væsen og formål – og som Polybios hér og ved sin praksis i øvrigt kommer ganske nær på det forbillede, Lukian opstiller.⁴¹

Såvidt altså forbillederne; men man kunne også spørge, om det ved besættelsen af skurkerollerne er muligt at identificere nogle virkelige historikere blandt Lukians skydeskiver. Jacobys *Fragmente der griechischen Historiker* ryster således ikke på hånden, men tildeler uden videre otte af de omtalte historikere en plads i oversigten, anonyme såvel som navngivne (på trods af nogle ofte ret fantastiske navne og endnu mere outrerede hjembyer som f.eks. 'Crepereius Calpurnianus fra Pompeiopolis').⁴² Et endnu bedre spørgsmål er det, om nogle af de samtidige historieforfattere, der gøres grin med i teksten, er overleveret til i dag. Her er de fire mulige kandidater Appian,

38. Dion. Hal. *Thuc.* 2.813; Cic. *Brut.* 287. Om attisks opblomstring og dets vej til enerådende græsk litterær dialekt (og om atticismen), se Blomqvist (2010).

39. Dio Chrys. *Or.* 18.10 (cf. 73.7, 11.146, 53.9-10 for thukydideske ekkoer). For grammatikere som Pollux og Phrynichos kan kun de ord godkendes som attiske, der kan findes hos Thukydides, Platon og Demosthenes. Lukian var noget mindre rigid, men anbefalede dog, at man fulgte Thukydides og Platon som stilistiske forbilleder: se *Lexiphanes* 22.

40. Ael. Arist. 29, 30, 31, 46.

41. Walbank (1957) 6-16.

42. *FGrHist* 203-10. Den uheldige Crepereius har ligeledes fået sit helt eget lemma i Groag & Steins *Prosopographia Imperii Romani* (Groag et al. *PIR2 C*: 1568) – tilsyneladende ikke baseret på spor andet end Lukians omtale af ham!

Polyainos, M. Cornelius Fronto og Arrian. Appians værk er centreret om Roms interne forhold og som sådan af ringe interesse for Lukian; og noget lignende gør sig gældende for Polyainos' antologiagtige samling af anekdoter om krigslister (*Strategemata*). Fronto havde været lærer for både Lucius Verus og Marcus Aurelius og havde livet igennem et temmelig intimt forhold til kejserslægten. Selvom han af Verus blev opfordret til at skrive et værk om Partherkrigen, må man gå ud fra, at det har været lige lovligt risikabelt at gøre nar ad en mand med sådanne forbindelser. Det levner Arrian, der ganske vist ikke skrev om denne krig, men derimod om Alexander den Stores og Trajans erobringer (hans *Parthika* om sidstnævnte er dog ikke overleveret). Han betragtede sig selv som om en slags genfødt Xenophon og forfattede bl.a. en *Anabasis* (om Alexanders felttog) og et sæt *Memorabilia* (om Epiktet); og Macleods teori om spredte referencer til ham fordelt rundt omkring i vores tekst forekommer mig attraktiv: den filosofiske historiker, løftet om både en *Indika* og en *Periplus*, de forskellige dialekter og den tydelige tilfredshed med sig selv og sin hjemby – selvom Arrian retfærdigvis må siges ikke at gøre sig skyldig i de værste af de synder, Lukian ridser op, men faktisk selv havde både politisk og militær erfaring og skrev i en behagelig og afdæmpet, klar stil.⁴³

Uanset hvad var de faktiske og tilgrundliggende, historiske begivenheder ikke i sig selv særligt interessante, hverken for Lukian eller hans samtidige. Beundringen og interessen gjaldt i langt højere grad den *stil* og *form*, som de antikke forbilleder klædte deres tanker i. Her fandt man et næsten uudtømmeligt materialeforråd til alle de retoriske øvelser, historiske eksempler og anekdoter, man nogensinde kunne få behov for. Det var mange, for retorik udgjorde, i en grad vi i dag har svært ved måske helt at fatte, grundstammen i en litterær uddannelse. Det er derfor kvaliteter og især mangler i forhold til forbilledernes stil, disposition og form, som Lukian vurderer (og navnlig kritiserer) i det lille skrift, og kun på en andenplads deres sandhedsværdi, kildebehandling eller materiale.

Værkets struktur ser ud som følger:

1. **Indledning** (1-6): anekdote om abderiternes tragediefieber og om Diogenes' *pithos*
2. **Hovedtekst** (7-60), kan igen inddeles i

43. Macleod (1987).

Første del (7-32) i to afsnit:

- a) afgrænsning af historieskrivning fra digtning og *enkomion* (7-13)
- b) eksempler på dårlig stil i historieskrivning (stil, sprog, komposition) bliver gennemheglet (14-23). Eksempler gives på indholdsmæssige fejl i skrivning: lodret løgn, uvidenhed, tomhed (24-32). Kapitel (33) er en overgang til

Anden del (34-60): positive råd til potentielle historieskrivere (34-42), og til udformningen af selve værket (43-60)

3. Epilog (61-63): anekdoten med Diogenes genoptages, og der opsummeres⁴⁴

Indlejringen er som nævnt et brev, adresseret til en vis Philon — men da dette navn er ekstremt almindeligt i senere græsk, kan modtageren næppe bestemmes: i Pauly-Wissowa er der således registreret 61 personer under dette navn. Det er ikke umuligt, at Lukian faktisk kendte en Philon og vidste, at denne gik med planer om at blive en stor historieforfatter, og derfor ville give ham nogle råd med på vejen. Der optræder også en person af samme navn som samtalepartner i Lukians *Symposion*,⁴⁵ men vi får altså næppe nogensinde opklaret, hvem Philon er.

3. Hovedtekstens første del: revselse

Til Philon fortæller Lukian nu indledningsvis en advarende lille anekdote om de gode folk i Abdera. Af en eller anden grund gjaldt denne by som antikkens Pærekøbing, og man fortalte molbo-vittigheder om de stakkels folk i Abdera. Men angiveligt blev folk her altså — efter en optræden af den berømte tragedieskuespiller Archelaos på kong Lysimachos' tid, dvs. i 280'erne f.Kr. — alle som én ramt af en frygtelig tragediefeber. Beskrivelsen af febersygdommen er en munter pastiche over det berømte forbillede hos Thukydid, den uhyggelige beskrivelse af pesten i Athen i 431 f.Kr.:

Først led de alle af en feber, som var heftig og vedholdende lige fra begyndelsen. Omkring syv dage senere forlod feberen dem, men forårsagede voldsomme næseblødninger hos nogle og kraftige svedeture hos andre. Men sygdommen påvirkede deres sind på en komplet latterlig måde: de vendte sig alle sammen mod tragedie og skreg op på iambiske vers. De sang for det meste arier fra Euripides' *Andromeda* og opførte Perseus' parti som en sang; og hele byen var fuld af alle disse blege

44. Skemaet er modelleret efter en oversigt hos Homeyer (1965) 13-14.

45. Luc. *Conv.* 1 og *passim*.

og tynde syvendedags-tragikere, som gik og brølede “o Eros, hersker over dødelig og gud” af fuld hals, igen og igen, lige indtil vinterens komme med hård frost satte en stopper for deres vås.⁴⁶

Dette kom Lukian til at tænke på, fordi hele verden nu tilsyneladende er ramt af en lignende, men endnu farligere lidelse: på grund af Partherkrigen skriver gud og hvermand historie, eller rettere, alle er pludselig Thukydidere, Herodoter og Xenophoner. Krigen er i sandhed altings fader — bemærker Lukian med et Heraklit-citat – når den kan avle så forbandet mange historikere. Allusionen til Thukydid er selvfølgelig umisforståelig og morsom for et dannet publikum, men får også en vis aktuel hvashed derved, at de romerske tropper faktisk *havde* en epidemi med sig hjem fra belejringen af Nisibis i 166.⁴⁷

Herpå følger endnu en anekdote, om kynikeren Diogenes: da hele Korinth stod på den anden ende med hektiske forberedelser til at blive belejret af Philip II, gav Diogenes sig til at rulle sin *pithos* op og ned ad Kraneion-bakken, “så jeg ikke skal ligne den eneste, der dovner den, blandt alle disse knoklere.”⁴⁸ På samme måde vil Lukian også give *sit* bidrag, når nu alle andre åbenbart gør det – men med råd, bidrag og kritik.

De fleste wannabe-historikere, påstår han, har den opfattelse, at det er lige ud ad landevejen at skrive historie, og at man lige så lidt behøver erfaring eller instruktion i det som i at gå, se eller spise. Intet kunne selvfølgelig være mere forkert, hvilket han gerne vil demonstrere. Hvis folk ikke vil lytte – og det vil mange af dem sikkert ikke, især hvis de er blevet færdige med skrivearbejdet og er begyndt at optræde med det –

46. πυρέττειν μὲν γὰρ τὰ πρῶτα πανδημει ἅπαντας ἀπὸ τῆς πρώτης εὐθύς ἐρρωμένως καὶ λιπαρεὶ τῷ πυρετῷ, περὶ δὲ τὴν ἐβδόμην τοῖς μὲν αἶμα πολὺ ἐκ ῥινῶν ῥυέν, τοῖς δ' ἰδρῶς ἐπιγενόμενος, πολὺς καὶ οὗτος, ἔλυσεν τὸν πυρετόν. ἐς γελοῖον δὲ τι πάθος περίστα τὰς γνώμας αὐτῶν· ἅπαντες γὰρ ἐς τραγωδίαν παρεκίνουν καὶ ἰαμβεῖα ἐφθέγγοντο καὶ μέγα ἐβόων· μάλιστα δὲ τὴν Εὐριπίδου Ἄνδρομέδαν ἐμονώδουν καὶ τὴν τοῦ Περσέως ῥῆσιν ἐν μέλει διεξήεσαν, καὶ μεστὴ ἦν ἡ πόλις ὠχρῶν ἀπάντων καὶ λεπτῶν τῶν ἐβδομαίων ἐκείνων τραγωδῶν,

σὺ δ' ὦ θεῶν τύραννε ἀνθρώπων Ἔρως,

καὶ τὰ ἄλλα μεγάλη τῇ φωνῇ ἀναβοώντων καὶ τοῦτο ἐπὶ πολὺ, ἄχρι δὲ χειμῶν καὶ κρύος δὲ μέγα γενόμενον ἔπαυσε ληροῦντας αὐτούς (Luc. Hist. conscrib. 1).

47. Gilliam (1961) 225-27 (og se ovenfor).

48. Κυλίω, ἔφη, κἀγὼ τὸν πίθου, ὡς μὴ μόνος ἀργεῖν δοκοίην ἐν τοσοῦτοις ἐργαζομένοις (Luc. Hist. conscrib. 3).

er Lukian ligeglad: “det bekymrer ikke lægen ret meget, hvis abderiterne fremturer med at ville opføre *Andromeda*.”⁴⁹

I kapitel 6 gør han dernæst opmærksom på den todelte struktur i det følgende. Først vil han gennemgå de fejl, der for enhver pris skal undgås, og dernæst den rigtige vej frem: en korrekt begyndelse, disposition af stoffet og de indbyrdes proportioner af de enkelte dele, hvad der skal udelades, hvad der skal dvæles ved og selvfølgelig sammenføjes og udtrykket af det hele.

Derpå kaster han sig ud i at revse de utallige former for fejl og smagløsheder, der for enhver pris skal undgås. Det er f.eks. en meget alvorlig fejl ikke at anerkende, at poesi og historieskrivning er to forskellige ting. I poesien er friheden total, og den eneste standard er digterens egen vilje. Hvis det passer ham at spænde vingede heste for en vogn, at lade mennesker løbe på vand eller kornaks, så er det hans ret:

Hvis de ønsker at lovprise Agamemnon, kan de frit lade ham have hoved og øjne som Zeus, en brystkasse som gudens bror Poseidon og et bælte som Ares: i det hele taget må Atreus' og Aeropes søn være sammensat af alle guderne på én gang; for ingen af dem alene er helt tilstrækkelig til at udtrykke hans skønhed. Men forsøger historieskrivningen på den slags spytslikkeri, hvad bliver det så til, andet end fodslæbende, prosaisk poesi, som nok mangler sin grandiositet, men ellers udviser den samme forkærlighed for undere – uden metrum, og netop derfor så meget desto mere påfaldende.⁵⁰

49. ὁ ἰατρὸς δὲ οὐ πάνυ ἀνιάσεται, ἦν πάντες Ἀβδηρίται ἐκόντες Ἀνδρομέδαν τραγωδῶσι (Luc. *Hist. conscr.* 5).

50. Ἐτι ἀγνοεῖν εἰκόασιν οἱ τοιοῦτοι ὡς ποιητικῆς μὲν καὶ ποιημάτων ἄλλαι ὑποσχέσεις καὶ κανόνες ἴδιοι, ἱστορίας δὲ ἄλλοι. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄκρατος ἢ ἐλευθερία καὶ νόμος εἷς—τὸ δόξαν τῷ ποιητῇ. Ἔνθεος γὰρ καὶ κάτοχος ἐκ Μουσῶν, κἂν ἵππων ὑποπτέρων ἄρμα ζεύξασθαι ἐθέλη, κἂν ἐφ' ὕδατος ἄλλους ἢ ἐπ' ἀνθερῶν ἄκρων θευσομένους ἀναβιβάσῃται, φθόνος οὐδεὶς· οὐδὲ ὁπότεν ὁ Ζεὺς αὐτῶν ἀπὸ μιᾶς σειρᾶς ἀνασπάσας αἰωρῆ ὁμοῦ γῆν καὶ θάλατταν, δεδίασι μὴ ἀπορραγείσης ἐκείνης συντριβῆ τὰ πάντα κατενεχθέντα. ἀλλὰ κἂν Ἀγαμέμνονα ἐπαινεῖσαι θέλωσιν, οὐδεὶς ὁ κωλύσων Διὶ μὲν αὐτὸν ὅμοιον εἶναι τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ὄμματα, τὸ στέρνον δὲ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ τῷ Ποσειδῶνι, τὴν δὲ ζώνην τῷ Ἄρει, καὶ ὅλως σύνθετον ἐκ πάντων θεῶν γενέσθαι δεῖ τὸν Ἀτρέως καὶ Ἀερόπης· οὐ γὰρ ἱκανὸς ὁ Ζεὺς οὐδὲ ὁ Ποσειδῶν οὐδὲ ὁ Ἄρης μόνος ἐκαστος ἀναπληρῶσαι τὸ κάλλος αὐτοῦ. ἢ ἱστορία δὲ ἦν τινα κολακαίαν τοιαύτην προσλάβῃ, τί ἄλλο ἢ περὶ τις ποιητικὴ γίγνεται, τῆς μεγαλοφωνίας μὲν ἐκείνης ἐστερημένη, τὴν λοιπὴν δὲ τερατεῖαν γυμνὴν τῶν μέτρων καὶ δι' αὐτὸ ἐπισημοτέραν ἐκφαίνουσα; (Luc. *Hist. conscr.* 8).

Historieskrivningens *eneste* ideal er derimod dens nytteværdi, og den opstår af sig selv, når den holder sig til sandheden. Det er noget vrøvl, når nogle forfattere bilder sig ind, at de udmærket kan holde nyttigt og behageligt adskilt og derfor inkorporerer f.eks. sleske lovprisninger i deres værk. For *hvis* det behagelige er til stede i et historieværk, er det som et heldigt følgeprodukt – ligesom hvis en dygtig sportsmand også er smuk at se på.

Ingen vil bryde sig om det, hvis værket inkluderer tydeligt fiktive elementer, eller lovprisninger der er decideret fjendtlige over for den *anden* part – i hvert fald ingen dannede mennesker. Det er muligt, at den store, grå hob af bredbagede bønder vil finde behag i den slags vulgariteter, men det publikum, der faktisk tæller – folk med smag, forstand og dømmekraft – vil pege og grine sig fordærvede, når de hører, hvor elendigt teksten er udarbejdet. Af samme årsag duer det ikke med lovtaler: de behager måske én person i hele verden (nemlig den, de er henvendt til), men irriterer alle andre grænseløst, især hvis de indeholder åbenlyse overdrivelser af den slags, som folk i reglen disker op med, når de forsøger at fedte sig ind hos nogen.

Dernæst går Lukian over til en at gennemgå en række eksempler på hårrejsende skrivi, han er stødt på, mens han har været tilhører ved offentlige oplæsninger af mere eller mindre håbløse historieværker om partherkrigen. Én forfatter begyndte straks med muserne og bad dem hjælpe ham med opgaven:

Kan du se, hvor passende og naturlig sådan en begyndelse er i historieskrivning, og hvor utroligt egnet til denne type litteratur? Snart efter begyndte han at sammenligne vor egen hærfører med Achilleus, og parthernes med Thersites – uden at forstå, at Achilleus jo ville have været en større helt, hvis det var Hektor, han dræbte, og ikke Thersites [...]⁵¹

Det næste hib går ud over en vel ivrig Thukydid-imitator, der kopierer sit forbillede fuldkommen slavisk:

51. ὁρᾷς ὡς ἐμμελῆς ἡ ἀρχὴ καὶ περὶ πόδα τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῷ τοιούτῳ εἶδει τῶν λόγων πρέπουσα; εἶτα μικρὸν ὑποβάς Ἀχιλλεῖ μὲν τὸν ἡμέτερον ἄρχοντα εἵκαζε, Θερσίτη δὲ τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα, οὐκ εἰδὼς ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἀμείνων ἦν αὐτῷ, εἰ Ἐκτορα μᾶλλον ἢ Θερσίτην καθήρει [...]. (Luc. *Hist. conscr.* 8).

Ligesom Thukydid begyndte han med sit eget navn – den mest charmerende åbning, man kan tænke sig, og som formelig ånder attisk timian: “Crepereius Calpurnianus fra Pompeiopolis har her beskrevet krigen imellem partherne og romerne og skildret, hvordan de har ført den mod hverandre. Han tog fat på værket straks ved krigens begyndelse...”⁵²

Det var ifølge Lukian netop da ret moderne at bilde sig ind, at man efterligner Thukydid's stil, hvis man hugger alle hans formuleringer med nogle mindre ændringer. Og den selvsamme historiker har f.eks. også omtalt en masse romerske våben og krigsmaskiner med deres latinske navne: “du kan selv forestille dig, hvor nobel hans historie virkede, og hvor værdigt det er for Thukydid, at der blandes latinske ord op med det attiske, og ligesom purpur pryder og smykker det hele og skaber fuldendt harmoni!”⁵³

På græsk siger man ofte om litteratur, der ikke opnår den ønskede effekt – der f.eks. er umorsom, overlæst, plat eller kedelig – at den er ‘kold’ (*ψυχρός*). Det er baggrunden for den næste tirade, der går ud over en ny, *soi-disant* Thukydid:

Måtte de ondtafværgende guder rette hans skrivestil imod vore fjender, så kold som den var – koldere end kaspisk sne eller keltisk is! Han brugte næsten en hel bog på at beskrive kejserens skjold, med en gorgon på skjoldbuklen, og hendes øjne, der var sorte, hvide og blå, og hendes bælte der var som en regnbue, og hendes hårkrøller af snoede og sammenfiltrede slanger. Og hvad angår Vologaeses’ bukser eller han hests bidsel – du godeste gud, han brugte jo tusinde ord på hver, og på Osroes’ hår, da han svømmede over Tigris, og den hule, hvor han søgte til-

52. ἕτερος δὲ Θουκυδίδου ζηλωτῆς ἄκρος, οἷος εἶ μάλα τῷ ἀρχετύπῳ εἰκασμένος, καὶ τὴν ἀρχὴν ὡς ἐκεῖνος σὺν τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι ἤρξατο, χαριεστάτην ἀρχῶν ἀπασῶν καὶ θύμον τοῦ Ἀττικοῦ ἀποπνέουσαν. ὄρα γάρ· “Κρεπέρηος Καλπουρνιαῶς Πομπηίουπολίτης συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Παρθυαίων καὶ Ῥωμαίων, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἀρξάμενος εὐθὺς συνισταμένου” (Luc. *Hist. conscr.* 15).

53. καὶ μοι ἐννόησον ἠλίκον τὸ ἀξίωμα τῆς ἱστορίας καὶ ὡς Θουκυδίδη πρέπον, μεταξὺ τῶν Ἀττικῶν ὀνομάτων τὰ Ἰταλιωτικὰ ταῦτα ἐγκεῖσθαι, ὥσπερ τὴν πορφύραν ἐπικοσμῶντα καὶ ἐμπρέποντα καὶ πάντως συνάδοντα (Luc. *Hist. conscr.* 15).

flugt, som var helt overskygget af vedbend og myrte og laurbær. Læg nøje mærke til, hvor helt essentielle disse detaljer er for historien: uden dem ville vi aldrig have anet, hvad der var sket der.⁵⁴

Forfattere af denne type kan ikke kende forskel på det væsentlige og uvæsentlige, eller på hvad der bør siges og ikke. De bærer sig ad som en tjener, der netop har arvet sin rige herre, og som ikke kan klæde sig ordentligt eller vise manerer ved bordet: de stopper sig med linsesuppe og saltfisk og ignorerer helt det lækre fjerkræ og harekød, der er sat frem. Denne samme forfatter beskrev, hvordan en soldat døde af et sår i storetåen; og hvordan general Priscus råbte så højt, at 27 fjender faldt døde om. I slaget ved Europos var der efter hans beregninger 70.236 faldne parthere, mens de romerske tab var to døde og ni sårede. Som Lukian bemærker, kan ingen ved deres fulde fem jo fæste lid til den slags fordrukkent sludder.

Det er også galt at have et ujævnt stilleje, eller dele af værket, der ikke passer til resten. Mange skriver f.eks. elegante, højtidelige og lange fortaler, så man sidder og venter på en fantastisk fortælling. I stedet kommer der så så sølle en hovedtekst, at det ligner et lille barn med en gigantisk Herakles-maske på. Det er naturligvis galt: der skal være harmoni og enhed mellem krop og hoved, så man ikke, som mange forfattere, sætter hovedet af kolossen på Rhodos oven på en dværgekrop.

Andre igen er ligeglade med fakta som f.eks. geografien: Lukian omtaler én, der "løftede min egen fødeby Samosata med mure og det hele op, og anbragte den i Mesopotamien, så begge de to floder løb omkring den og næsten rørte bymuren!"⁵⁵ Det er indlysende, påpeger han, at sådan en mand aldrig har mødt en syrer, eller så meget som

54. τὸ δὲ ἐς ἐχθρῶν κεφαλὰς ὁ ἀλεξίκακος τρέψειε· τοσαύτη ψυχρότης ἐνήν ὑπὲρ τὴν Κασπιακὴν χιόνα καὶ τὸν κρύσταλλον τὸν Κελτικόν. ἡ γοῦν ἀσπίς ἢ τοῦ αὐτοκράτορος ὄλω βιβλίῳ μόγις ἐξηρμηρεύθη αὐτῷ, καὶ Γοργῶν ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς ἐκ κυανοῦ καὶ λευκοῦ καὶ μέλανος καὶ ζῶνη ἱριοειδῆς καὶ δράκοντες ἐλικηδὸν καὶ βοστρυχηδόν. ἡ μὲν γὰρ Οὐολογέσσου ἀναξυρίς ἢ ὁ χαλινὸς τοῦ ἵππου, Ἡράκλεις, ὅσαι μυριάδες ἐπῶν ἕκαστον τούτων, καὶ οἷα ἦν ἢ Ὀσρόου κόμη, διανέουτος τὸν Τίγρητα, καὶ ἐς οἶον ἄντρον κατέφυγε, κιττοῦ καὶ μυρρίνης καὶ δάφνης ἐς ταῦτ' ὀμπεφυκότων καὶ σύσκιον ἀκριβῶς ποιούντων αὐτό. σκόπει ὡς ἀναγκαῖα τῇ ἱστορίᾳ ταῦτα, καὶ ὧν ἄνευ οὐκ ἂν ᾔδειμέν τι τῶν ἐκεῖ πραχθέντων (Luc. *Hist. conscr.* 19).

55. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπέχρησεν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμὴν πατρίδα τὰ Σαμόσατα ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀράμενος ὁ γενναῖος αὐτῇ ἀκροπόλει καὶ τείχεσι μετέθηκεν ἐς τὴν Μεσοποταμίαν, ὡς περιρρεῖσθαι αὐτὴν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ποταμῶν, ἐκατέρωθεν ἐν χρῶ παραμειβομένων καὶ μονουουχί τοῦ τείχους ψαύοντων (Luc. *Hist. conscr.* 24).

hørt om én hos barberen. Denne samme forfatter syntes åbenbart også, at der skulle holdes en gravtale over den faldne hærfører Severianus, når nu Thukydid gør det:

De konkurrerer nemlig alle med Thukydid, skønt det aldeles ikke er hans skyld, hvad der skete i Armenien. Så da han havde begravet Severianus med pomp og pragt, lod han en centurion ved navn Afranius Silo klatre op på graven som en anden Perikles. Denne mand holdt så en mindetale over ham på en så bizar og overdrevet måde, at jeg gudhjælpemig ikke kunne holde op igen med at græde af grin, især da den store taler Afranius mod slutningen brød ud i tårer og under suk og støn mindedes alle deres herlige middage og skåler sammen. Så satte han kronen på værket ved som en anden Aias at trække sit sværd og, med al den værdighed man kan vente sig af en Afranius, at begå selvmord i alles påsyn oven på graven – og han havde ved Enyalios⁵⁶ fortjent at dø længe i forvejen for at have holdt sådan en tale! Forfatteren sagde dernæst, at alle tilskuerne var lamslåede og roste Afranius til skyerne. Jeg for mit eget vedkommende forbandede ham sådan helt generelt, fordi han kun lige akkurat undgik at komme ind på alle supperne og skaldyrsretterne, og at flæbe ved mindet om pandekagerne – men især bebrejdede jeg ham, at han døde, inden han fik skåret halsen over på den såkaldte historieforfatter, der havde skrevet og instrueret hele dramaet.⁵⁷

Andre gør problemet værre ved i tilgift at gøre for lidt ud af vigtige emner: én ræser igennem slaget ved Europos på under syv linier, mens han bruger evigheder på at gengive nogle ubeskriveligt kedelige oplevelser, som en maurisk ryttersoldat af hans bekendtskab kom ud for, da han blev væk fra sin lejr under slaget. Et andet geni bruger 500 linier på hele krigen, men påstår alligevel, at han har skrevet et helt historieværk – selvom titlen nærmest er længere end værket: “En beretning om romernes nylige bedrifter i Armenien, Mesopotamien og Medien, af Antiochianos, sejrherre i Apollon-

56. En krigsgud; formentlig konceptuelt identisk med Ares.

57. ἅπανσι γὰρ αὐτοῖς πρὸς τὸν οὐδὲν αἴτιον τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ κακῶν τὸν Θεοκυδίδη ἢ ἄμιλλα. θάψας οὖν τὸν Σευηριανὸν μεγαλοπρεπῶς ἀναβιβάζεται ἐπὶ τὸν τάφον Ἀφράνιον τινα Σίλωνα ἑκατόνταρχον ἀνταγωνιστὴν Περικλέους ὃς τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐπερρητόρευσε αὐτῷ ὥστε μετὰ τὰς Χάριτας πολλὰ πάνυ δακρῦσαι ὑπὸ τοῦ γέλωτος καὶ μάλιστα ὅποτε ὁ ῥήτωρ ὁ Ἀφράνιος ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου δακρῦων ἅμα σὺν οἰμωγῇ περιπαθεῖ ἐμέμνητο τῶν πολυτελῶν ἐκείνων δείπνων καὶ προπόσεων, εἴτα ἐπέθηκεν Αἰάντειόν τινα τὴν κορωνίδα· σπασάμενος γὰρ τὸ ξίφος, εὐγενῶς πάνυ καὶ ὡς Ἀφράνιον εἰκὸς ἦν, πάντων ὀρώντων ἀπέσφαξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῷ τάφῳ—οὐκ ἀνάξιος ὢν μὰ τὸν Ἐνυάλιον πρὸ πολλοῦ ἀποθανεῖν εἰ τοιαῦτα ἐρρητόρευεν. καὶ τοῦτο ἔφη ἰδόντας τοὺς παρόντας ἅπαντας θαυμάσαι καὶ ὑπερπαινεῖσαι τὸν Ἀφράνιον. ἐγὼ δὲ καὶ τὰ ἄλλα μὲν αὐτοῦ κατεγίνωσκον μονονουχί ζωμῶν καὶ λοπάδων μεμνημένου καὶ ἐπιδακρύνοντος τῇ τῶν πλακούντων μνήμῃ, τοῦτο δὲ μάλιστα ἠγασάμην, ὅτι μὴ τὸν συγγραφέα καὶ διδάσκαλον τοῦ δράματος προαποσφάξας ἀπέθανε (Luc. Hist. conscr. 26).

legene.” Som Lukian ondsksfuldt bemærker, har han nok engang vundet drengenes kortdistanceløb.⁵⁸

4. Hovedtekstens anden del: konstruktive råd

Når Lukian gør nar ad disse håbløse forfattere, har han også et praktisk formål med det: enhver, der kan undgå disse og lignende fejl, har allerede taget et stort skridt på vejen mod korrekt historieskrivning. Anden del af værket lever på ingen måde op til den første i livlighed og underholdningsværdi, selvom der for så vidt ikke mangler korrekte og sobre pointer. Som påpeget af M.D. Macleod:

The final section [...] though starting with a memorable profile of the ideal historian, and containing sensible remarks, on style, method and various component parts of a history, is rather a ragbag with some loose ends and inconsistencies. Lucian, as I see it, had already achieved his main purpose of entertaining his audience with many of the tricks in his satirical repertoire in his rogues' gallery of historians, but had to give his discussion of this *technē* some semblance of structural unity without making it too long to lose the interest of readers or his audience.⁵⁹

Resultatet er, at tredje del føles mærkbart fladere og en hel del mindre tempofyldt end anden del, selvom historikere *in spe* rent faktisk får en masse udmærkede og fornuftige råd, der kan holde både deres tankerækker og deres skrivestil nede på jorden. Og hvad skal der så til? Ifølge Lukian skal en god historieforfatter besidde som minimum to ting: indsigt i statskunst og evnen til at udtrykke sig. Det sidste skal opdyrkes ved stadig øvelse; det første er medfødt. Lukian påstår ikke at kunne gøre den talentløse i stand til at skrive. Men i det omfang råmaterialet, altså det naturlige anlæg, er til stede, kan han hjælpe lidt med at polere det og få det slebet helt skarpt.⁶⁰

Ideelt er historieforfatteren altså intelligent, god til at udtrykke sig og skarpsynet; han er i stand til at forstå praktiske problemer; han har både soldatens og borgerens tankegang og har nogen forstand på taktik og strategi. Det gør heller ikke noget, hvis han har set en militærlejr indefra og kender lidt til våben og krigsmaskiner og forstår

58. “Ἀντιοχianoῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱεροῦκoῦ” – δόλιχον γάρ που οἶμαι ἐν παισὶ νενίκηκεν – “τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ ἐν Μηδίᾳ νῦν Ῥωμαίοις πραχθέντων ἀφήγησις” (Luc. *Hist. conscr.* 30).

59. Macleod (1991) 284.

60. Luc. *Hist. conscr.* 34-36.

sig på militærtermer: altså ingen skrivebordsgeneral, der kun kan forlade sig på, hvad andre fortæller ham.

Men endnu vigtigere er det, at han er upartisk: han må ikke tage sig af, at Philip 2. manglede et øje, men vise ham præcis, som han var; ikke være nervøs for Alexander den Stores vrede, hvis han omtaler hans bestialske mord på Kleitos; ikke frygte Kleons magt over folkeforsamlingen i Athen, men sige rent ud, at han var en livsfarlig galning – og (med helt tydelig adresse til 6. og 7. bog af Thukydid's historieværk) han må være ligeglad med, hvad hele Athens befolkning måtte mene, og åbent fortælle om katastrofen på Sicilien. Intet af det er jo hans skyld. Hvis man ved at ændre på eller udelade kendsgerningerne kunne have bragt det hele i orden, så kunne Thukydid himself jo med én skrøbelig pen have væltet muren på Epipolai, have sænket Hermokrates' admiralskib, have gennemboret den væmmelige Gylippos, før han kunne blokere vejene omkring Syrakus og endelig have kastet syrakusanerne i stenbruddene, mens athenerne selv sejlede sejrige omkring Sicilien, sådan som Alkibiades havde håbet på. Men man kan nu engang ikke gøre det gjorte ugjort.⁶¹

Så historieforfatteren må være frygtløs, ubestikkelig, ligefrem, en ven af sandheden og parat til at kalde en spade for en spade, og hverken give efter for had eller venskab; han må ikke skåne nogen eller vise medynk; han skal være upartisk og give begge sider, hvad de har krav på. Han skal være uafhængig og ikke tjene nogens interesser eller bekymre sig om, hvad nogen vil tænke – men kort og godt sige rent ud, hvad der skete.

Hvad den sproglige udformning angår, skal han stræbe efter en rolig og jævn stil, undgå uendelige sætninger og intrikat logik og hvad der ellers hører hjemme i retorikken. Han skal ikke bruge indforstået jargon eller sære, eksotiske ord, og heller ikke vulgære udtryk hentet fra markedspladsen, men bruge ord som almindelige mennesker kan forstå og dannede sætte pris på. Han kan godt lade sproget være højstemt, når stoffet passer til det, men han skal altid beholde fødderne på jorden og undgå at blive poetisk eller panegyrisk. Hans tanker kan gerne ride på hesteryg, men hans sprog skal løbe på jorden ved siden af hesten og holde fast i sadeltæppet.⁶²

61. Luc. *Hist. conscr.* 37-39.

62. Luc. *Hist. conscr.* 43-45.

Begivenhederne skal han sætte ind i en nøje overvejet rækkefølge, og først efter grundig research. Det bedste er, hvis han selv har været vidne, men ellers må han udvælge de pålideligste vidner, altså dem som er mindst tilbøjelige til at lægge til eller trække fra pga. personlige interesser. Herudaf producerer han en råtekst, der stadig er bar og upyntet, og tilføjer orden og skønhed ved hjælp af diktion, talefigurer og prosarytme.

Han må bevare det store overblik og ligesom se det hele lidt fra oven, som Zeus der skuer ned fra Idabjerget. Han skal være med hos begge hærførere, se deres planer, metoder og taktik, og under selve slagene skal han være med både under angrebet og på forfølgelse og flugt. Han skal være klar til at suse fra Armenien til Medien i ét glimt, og derfra straks til Iberien, og så igen til Italien – så han ikke går glip af noget som helst, der er vigtigt for historien.

Det, han skal fortælle, har jo fundet sted, så man må tænke på ham som på en billedhugger som Praxiteles eller Pheidias: materialet foreligger, nu er det bare at give det form: at save elfenbenet til, polere det, lime det sammen, forme og forgyldte det.⁶³

Hvad indledninger angår, må historikeren nogle gange springe en fortale over, hvis stoffet kræver det, og i modsætning til retorikere skal han undlade at fiske efter publikums gunst med en *captatio benevolentiae*. Derimod er det som regel en god idé på forhånd at sige, hvad der kommer, og helt generelt at disponere og underinddele stoffet.⁶⁴

I det hele taget skal Philon huske på, at man endelig ikke må skrive kun med blik for nutiden, i det håb at man vil blive berømt og feteret i sin samtid. Man skal sigte mod evigheden og skrive for eftertiden, som så til gengæld vil belønne én. Det skal engang kunne siges, at “han var en fri mand, fuldstændig oprigtig i sin tale, uberørt af smiger eller servilitet, og udviste sanddruhed i alle spørgsmål.” Dét vil ethvert fornuftigt menneske sætte højere end håb for nutiden, kortlivede som de er.

Lukian illustrerer denne pointe med en anekdote om arkitekten Sostratos, der byggede det berømte Pharos-fyrtårn i Alexandria:

63. Luc. *Hist. conscr.* 51.

64. Luc. *Hist. conscr.* 52-54.

Da han havde bygget det, indhuggede han sit eget navn i murværket og dækkede det til med gips. Uden på gipsen skrev han så navnet på den regerende konge. Han vidste, at gipsen og bogstaverne efter relativt kort tid ville falde af, og det gjorde det da også. Inden under stod der så Sostratos fra Knidos, Dexiphanes' søn, opførte dette til de frelsende guder på vegne af de søfarende. På den måde tænkte ikke engang han selv på sin egen levetid, men så fremad mod vor tid og evigheden – så længe tårnet står, og hans kunnen er bevaret.⁶⁵

5. Tekstens reception

Lukians *Hvordan man skal skrive historie* holdt sig dagsaktuel langt op i moderne tid og var en vigtig inspirationskilde for folk som f.eks. renaissancehumanisten Willibald Pirckheimer, der oversatte den til latin for kejser Maximilian I tidligt i 1500-tallet. I 1576 udkom der i Basel et samlebind, som indeholdt dette skrift sammen med Dionysios fra Halikarnassos' skrift om Thukydides: alle de italienske, spanske, tyske og franske forfattere, der bidrog med metodologiske kapitler, er i et eller andet omfang påvirket af teksten, som de citerer og parafraserer.⁶⁶ I Frankrig hjalp folk som d'Ablancourt, Racine, Boileau og Fénelon med til at udbrede kendskabet til teksten, i England blev det oversat af Spence i 1684 og videre behandlet af kapaciteter som Dalrymple og Benjamin Disraeli, og i Tyskland oversatte C.M. Wieland det til tysk med kommentar i 1788. Helt frem til Leopold von Ranke og endda G.M. Trevelyan var værket noget, man tog seriøst. Det bør for en ordens skyld også nævnes, at M.Cl. Gertz herhjemme oversatte skriftet til dansk i 1904 og i en indledning vurderede Lukians litterære smag og historioGRAFISKE betragtninger positivt.⁶⁷

Det er måske nok ikke længere dagsaktuelt eller nødvendigt pensum for vordende historieforfattere, der i dag arbejder ud fra helt andre forudsætninger. Lukian er f.eks. tilsyneladende fuldkommen uinteressert i økonomiske og sociale faktorer (også bare som baggrund for det krigstema, han tydeligvis opfatter som historieskrivningens over-

65. οἰκοδομήσας οὖν τὸ ἔργον ἔνδοθεν μὲν κατὰ τῶν λίθων τὸ αὐτοῦ ὄνομα ἐπέγραψεν, ἐπιχρίσας δὲ τιτάνῳ καὶ ἐπικαλύψας ἐπέγραψε τοῦνομα τοῦ τότε βασιλεύοντος, εἰδὼς, ὅπερ καὶ ἐγένετο, πάνυ ὀλίγου χρόνου συνεκπεσούμενα μὲν τῷ χρίσματι τὰ γράμματα ἐκφανησόμενον δέ, “Σώστρατος Δεξιφάνους Κνίδιος θεοῖς σωτήρσιν ὑπὲρ τῶν πλωϊζομένων.” οὕτως οὐδ’ ἐκεῖνος ἐς τὸν τότε καιρὸν οὐδὲ τὸν αὐτοῦ βίου τὸν ὀλίγον ἑώρα, ἀλλ’ εἰς τὸν νῦν καὶ τὸν αἰεὶ, ἄχρι ἂν ἐστήκη ὁ πύργος καὶ μένη αὐτοῦ ἡ τέχνη (Luc. *Hist. conscr.* 62).

66. Homeyer (1965) 38-39.

67. Gertz (1904) 7-9.

ordnede mål), han bekymrer sig ikke meget om udforskning af mere komplekse kausaliteter bag kriges udbrud, og han er ligeglad med universalhistorie. Men det er let nok at kritisere på en sikker afstand af knap 2000 år, og Lukian påstår jo heller aldrig selv at levere et dybtgående studium af historiografi som sådan. Med Macleods ord:

Rather should we admire the good sense of one who was not really interested in history and had like most of his contemporaries been over exposed to the teachings of rhetoricians who accorded historians oratorical and poetic licence. He really does understand what the writing of history should all be about. Few of his ideas are original but he deserves credit for selecting with judgement from the vast mass of conflicting views available and producing a readable and elegant pastiche that is sensible and reasonably consistent. Throughout his career he was a distinguished exponent of the *spoudogeloion*, serious jesting. Here too he amuses us with his humour, but he is for once being serious and constructive.⁶⁸

Værket er måske ikke det sidste ord om kunsten at skrive historie – men det er stadigvæk udmærkede råd både om historieskrivning og om skrivning i al almindelighed, og det er et interessant indblik i en rasende, antik litterær debat. Og hvad der måske er vigtigere: det er faktisk det eneste overlevende vidnesbyrd om en litterær undergenre, der har rødder tilbage i hellenistisk tid. At det så oven i købet er eminent underholdende, gør jo ikke ligefrem noget.

Bibliografi

- Anderson, G. 1959. "Lucian's Classics: some Shortcuts to Culture." *BICS* 23: 59-68.
– 1993. *The Second Sophistic. A Cultural Phenomenon in the Roman Empire*. London og New York.
- Baldwin, B. 1973. *Studies in Lucian*. Toronto.
- Blomqvist, J. 2010. "Attiska: från lokaldialekt till världsspråk." *AIGIS* 1: 1-29.
[<http://aigis.igl.ku.dk/2010,1/JB-Att.pdf>]

68. Macleod (1987) 289-90.

- Georgiadou, A. & D.H.J. Larmour. 1998. *Lucian's Science Fiction Novel True Histories. Interpretation & Commentary by*. Leiden.
- Gertz, M.C. 1904. *Lukianos fra Samosata: Hvorledes man bør skrive Historie. Oversat ved*. København & Kristiania.
- Gilliam, J.F. 1961. "The Plague under Marcus Aurelius." *AJP* 82: 225-51.
- Harris, W.V. 1989. *Ancient Literacy*. London & Cambridge, MA.
- Homeyer, H. 1965. *Lukian: Wie man Geschichte schreiben soll. Herausgegeben, übersetzt und erläutert von*. München.
- Macleod, M.D. 1987. "Lucian's Relationship to Arrian", *Philologus* 131: 257-64.
– 1991. *Lucian. A Selection*. Warminster.
- Marrou, H.-I. 1965⁶. *Histoire de l'éducation dans l'antiquité*. Paris.
- Pease, A.S. 1926. "Things without Honor", *CPh* 21: 27-42.
- Russell, D.A. 1983. *Greek Declamation*. Cambridge.
- Schwartz, A. 2006a. "Lukian og fantasirejsen i europæisk litteratur." *AIGIS* 1: 1-35.
[<http://www.igl.ku.dk/~aigis/2006,1/AS-Luk.pdf>]
- 2006b. "Lukian og fantasirejsen i europæisk litteratur." *AIGIS* 2: 1-14.
[<http://www.igl.ku.dk/~aigis/2006,2/AS-Luk.pdf>]
- Strohmaier, G. 1976. "Übersehenes zur Biographie Lukians", *Philologus* 120: 117-22.
- Swain, S.C.R. 1996. *Hellenism and Empire. Language, Classicism, and Power in the Greek World, AD 50-250*. Oxford.
- Walbank, F.W. 1957. *A Historical Commentary on Polybius* vol. 1. Oxford.
- Whitmarsh, T. 2001. *Greek Literature and the Roman Empire. The Politics of Imitation*. Oxford.